

jedna spoznaja ne postaje različita drugoj spoznaji? Time bi se ovo raspravljanje rasplinulo poput mita, a mi bismo se izvlačili iz neprilike nekom nedosljednošću.

Protarh: No to se doista ne mora dogoditi osim izvlačenja iz neprilike. Upravo mi se sviđa ta jednakost tvojeg i mog izlaganja. Neka naslade budu brojne i različite, a i spoznaje brojne i raznolike.

Sokrat: Ne krijući dakle razliku između mogega dobra i tvogega, iznijet ćemo je, Protarše, na vidjelo i odlučno ćemo nastojati oko toga ne bi li te razlike u pomnom ispitivanju pokazale da li treba govoriti da je dobro naslada ili razbor ili nešto treće, različito. Jer sada se zacijelo ne svađamo zato da iznese pobjedu moja tvrdnja ili tvoja, nego se obojica moramo nekako zajednički boriti za ono što je prava istina.

Protarh: Doista moramo.

5. *Kako treba shvatiti odnos »jednoga« i »mnoštva«*

Sokrat: No još jače učvrstimo međusobnim slaganjem ovu tvrdnju!

Protarh: Koju to?

Sokrat: Onu koja zadaje posla svim ljudima uz njihov pristanak, a nekima ponekad i protiv njihove volje.

Protarh: Govori jasnije!

Sokrat: Govorim o onoj tvrdnji koja nam je sad iskrsla, a koja je po prirodi čudnovato oblikovana. Ta da je *mnoštvo jedno*, a *jedno da je mnoštvo*, čudna je izjava i lako je pobiti onoga koji tvrdi bilo jedno ili drugo od toga dvoga.

Protarh: Pomišljaš li na slučaj kada bi tko tvrdio da ja Protarh, od prirode rođen kao jedan, ipak imam mnogo ja, i to međusobno suprotnih, uzimajući mene istoga kao velikog i malenog, kao teškog i laganog i još bezbroj takvih oznaka?

Sokrat: Ti si, Protarše, izrekao ono općepoznato što se tiče čudnih izjava o *jednome i mnoštvu*, u čemu su se, da ukratko kažem, već svi složili da u to ne treba dirati smatrajući da je to djetinjasto i lakomislno i da uvelike ometa raspravljanje. Pa

e ni u to da ne treba dirati kada tko u svojem izlaganju rastavi udove, koji su ujedno i dijelovi neke stvari, priznavši da je sve to zajedno jedno, pa ismijavajući se stane sebe prekoravati kako je bio prinuđen izricati čudne tvrdnje, naime da je *jedno* mnogostruko i bezgranično, a da je *mnoštvo* samo jedno.

Protarh: Što drugo ti, Sokrate, navodiš o tom pitanju što još nije odobreno ni općenito prihvaćeno?

15 a *Sokrat:* To kada tko, moj sinko, ne ubraja *jedno* u ono što se rađa i propada, kako smo malo prije rekli. U tom slučaju složili smo se i za takvo *jedno* da se, kako smo maločas kazali, ne smije pobijati. Kada pak netko kuša uzimati čovjeka kao *jedno*, govedo kao *jedno*, lijepo kao *jedno* i dobro kao *jedno*, ozbiljno ispitivanje tih i takvih jedinica združeno s razdvajanjem razvija se u prepirku.

Protarh: Kako?

b *Sokrat:* Najprije da li treba prihvaćati da neke takve jedinice doista postoje. Zatim kako to da svaka od njih, makar uvijek bila ista i ne primala ni rođenje ni propadanje, ipak najsigurnije postoji u svojem jedinstvu? Nadalje, da li tu jedinicu treba uvrstiti u ono što nastaje i što je neograničeno, ili kao rastavljenu i pretvorenu u mnoštvo, ili kao cjelinu izvan sebe, što bi se činilo najnemogućnijim od svega, naime da isto *jedno* nastaje ujedno u *jednome* i u *mnoštvu*. To je, a ne ono, Protarše, pitanje o *jednome* i o *mnoštvu*, koje je uzrokom svake sumnje ako nije točno riješeno i opet uzrokom sigurnosti ako je riješeno valjano.

c *Protarh:* Ne moramo li dakle, Sokrate, sada brižno razmotriti najprije to?

Sokrat: Ja bih bar tako rekao.

Protarh: I uzmi da se svi mi ovdje u tome s tobom slažemo, a Fileba, kad već mirno leži, možda je najbolje sada ne uznemirivati pitanjima.

6. Dijalektički i eristički način izlaganja o »jednome« i »mnoštvo«

d *Sokrat:* Pa dobro. No odakle da započne ova bitka oko spornih točaka koja je teška i mnogostrana? Da li odavle?

Protarh: Odakle to?

Sokrat: Tvrđimo da se *jedno i mnoštvo*, što se utvrđuje u raspravljanju, pojavljuje kao *isto* u svemu o čemu se govori, i to svagdje i uvijek, već davno i sada. I to nikada neće prestati niti je istom sada započelo, nego je takvo nešto, kako se meni čini, besmrtna i bestarosna pojava samih naših međusobnih govora. A svaki put, čim netko od mladih prvi put to okuša, obraduje se kao da je našao neko blago mudrosti pa se od užitka oduševljava i rado zameće svako raspravljanje, sad obrćući ga na jednu stranu i svodeći ga na jedno, a sad opet šireći ga i dijeleći. Time dovodi do smetenosti najprije i najviše samoga sebe, a zatim onoga koga svaki put ima uza se, bio taj mlađi ili stariji ili njegov vršnjak, ne štedeći ni oca ni majku niti ikoga drugoga koji ga sluša, pa gotovo ni ostala živa bića, a ne samo ljude. Pa ni od barbara ne bi on nikoga poštedio kad bi samo mogao odnekud dobiti tumača.

Protarh: Zar ne vidiš, Sokrate, da nas je mnogo i da smo svi mladi³ i zar se ne bojiš da zajedno s Filebom ne navalimo na tebe ako nas budeš vrijeđao? No ipak – ta shvaćamo što govoriš – ako postoji koji način i sredstvo da se takva zbrka nekako blago ukloni iz našeg raspravljanja i da se za naš govor pronađe neki put ljepši od ovoga, ti se pobrini za nj, a mi ćemo te prema svojim mogućnostima slijediti. Jer ovo naše raspravljanje nije, Sokrate, nešto neznatno.

Sokrat: Nipošto, djeco,⁴ kako vas Fileb uvijek oslovljuje. Nema doista i ne može biti puta ljepšega od ovoga, u koji sam ja uvijek zaljubljen, ali mi je već više puta izmakao i ostavio me sama i bespomoćna.

Protarh: Koji je to put? Samo ga pokaži!

Sokrat: Opisati ga, doduše, nije teško, ali je vrlo teško njime ići. Doista, sve što je ikada pronađeno u vezi s nekim umije-

³ Odatle se vidi da su uz Fileba i Protarha bili prisutni i neki drugi atenski mladići.

⁴ Iz tog se izraza ne može naprečac zaključiti da je Fileb bio dosta stariji od ostalih prisutnih mladića.

ćem došlo je na vidjelo pomoću toga puta. Gledaj o kojem to putu govorim!

Protarh: Samo govòril!

Sokrat: Kao božanski dar ljudima, kako se bar meni čini, bačen je taj put od strane bogova preko nekog Prometeja⁵ zajedno s nekom veoma sjajnom vatrom. Drevni ljudi, koji su bili bolji od nas i koji su živjeli bliže bogovima, predali su nam ovu tvrdnju: Sve o čemu se kaže da postoji nastaje od *jednoga* d i od *mnoštva* i u sebi ima pripadnu ograničenost i neograničenost. Kad je to tako uređeno, treba onda da o svaćem svaki put uzmemo jednu ideju i da je tražimo, pa ćemo je u tome i naći. Ako je dobijemo, treba da ispitujemo da li iza jedne postoje dvije, a ako to nije, da li su tri ili koji drugi broj, pa da ponovo tako isto ispitujemo svaku njihovu jedinicu dok se ne vidi da je prvotno *jedno* ne samo *jedno* i *mnoštvo* i neograničenost nego i u kojoj je količini. No ideja neograničenoga ne smije se primjenjivati na *mnoštvo* prije nego se potpuno vidi broj mnoštva, koji se nalazi između neograničenoga i jednoga. e Istom tada može se svako *jedno* svega pustiti u neograničeno i više za nj ne mariti.

17 a Bogovi su dakle, kako rekoh, predali to nama da istražujemo, učimo se i međusobno poučavamo. No sadašnji mudraci među ljudima određuju *jedno* kako naidu na nj, brže ili sporije nego bi trebalo, pa iza *jednoga* odmah i neograničeno, dok im izmiče ono što je između, a upravo je u tome razlika da li međusobno raspravljamo dijalektički ili eristički.

7. Primjeri s glasom, zvukom i pokretom

Protarh: U nećemu, Sokrate, nekako mi se čini da te razumijem, a o nećemu želio bih jasnije čuti što misliš.

⁵ U grčkome mitu, titan Prometej donio je ljudima s Olimpa vatru i time im omogućio civilizirani život. Za kaznu Zeus ga je dao prikovati o stijenu na gori Kavkazu, gdje mu je jastreb kljuvao jetra koja su se neprestano obnavljala. Oslobodio ga je junak Heraklo. O toj temi sačuvana je Eshilova tragedija OKOVANI PROMETEJ.

Sokrat: Ono što mislim, Protarše, potpuno je jasno kod slova, pa upoznavaj to upravo u onome u što si dobro upućen. b

Protarh: Kako to?

Sokrat: Glas koji izlazi iz usta kod svih nas ili svakoga jest jedan, ali je opet neograničen po mnoštvu.

Protarh: Kako ne?

Sokrat: No ni po jednom od ovoga dvoga nismo nekako mudri, niti zato što znamo neograničenost glasa niti što znamo njegovo *jedno*, već poznavanje količine i kakvoće glasova jest ono što svakoga od nas čini gramatičarom.

Protarh: Sasvim točno.

Sokrat: Pa i ono što nekoga upravo čini glazbenikom jest to isto.

Protarh: Kako?

Sokrat: Kao i u onoj umjetnosti glas je nekako jedan i u toj. c

Protarh: Kako da nije?

Sokrat: Uzmimo dva glasa: dubok i visok, a kao treći uzmi-
mo jednolik. Ili kako?

Protarh: Tako.

Sokrat: Ali kad bi ti znao samo to, još ne bi bio mudar u glazbi. No ako ne znaš ni to, u toj umjetnosti nećeš vrijediti ništa.

Protarh: Doista.

Sokrat: Međutim, dragi, kad upoznaš glazbene intervale, koliko ih je na broju s obzirom na visinu i dubinu glasa i kakvi su, pa granice tih razmaka, zatim koliko je od njih nastalo spojeva, koje su uočili naši preci i uputili nas, svoje sljedbenike, da ih nazivamo harmonijom, pa opet druge takve odnose što se nalaze u pokretima tijela, a izmjerene pomoću brojeva kažu da ih treba nazivati ritmovima i metrima i ujedno imati na umu da tako treba ispitivati sve što je jedno i mnoštvo – kad si dakle to tako upoznao, tada si postao mudar, a kad ispitujući na taj način upoznaš bilo koje drugo *jedno*, tada si tako postao upućen u to. Neograničenost pojedinih stvari i *mnoštvo* u njima uvijek te čini neupućenim u znanje, nevrijednim spomena i necijenjenim zato što se nikada ni u čemu nisi nimalo osvrnuo na broj. e

Sokrat: Tražiš li, Filebe, kakvu to vezu ima s našim raspravljanjem?

Fileb: Da, i to je ono što odavna tražimo i ja i Protarh.

Sokrat: Zapravo već ste došli do toga, što vi, kako kažeš, e odavna tražite.

Fileb: Kako to?

9. Obnavljanje pitanja o razboritosti i nasladi

Sokrat: Zar nismo već od početka raspravljali o razboritosti i nasladi, i to o tome koju od njih dvije treba više cijiniti?

Fileb: Kako ne?

Sokrat: No kažemo da je svaka od njih *jedno*.

Fileb: Svakako.

Sokrat: Upravo na to traži od nas odgovor prijašnje raspravljanje, naime kako je to oboje i *jedno* i *mnoštvo* i kako nije bilo neograničeno odmah, nego jedno i drugo ima određeni broj prije nego je pojedinačno u njima postalo neograničeno. 19 a

Protarh: Nije nas, Filebe, u nevažno pitanje ubacio Sokrat pošto nas je ne znam na koji način vodio nekako u krugu. Stoga gledaj koji će od nas dvojice odgovoriti na sadašnje pitanje. Možda je smiješno da ja, koji sam se u raspravi potpuno postavio kao tvoj zamjenik, tebi to ponovo predam zato što na to pitanje ne umijem odgovoriti. No još smješnijim smatram ako to ne umije nijedan od nas dvojice. Gledaj dakle što ćemo raditi! Čini mi se da nas Sokrat sada pita za vrste naslade, da b li ih ima ili nema, kolike su i kakve. Također to isto pita i za razboritost.

Sokrat: Potpuno točno govoriš, sine Kalijin.⁷ Ta ako za svako *jedno*, za svako slično i za svako isto i za njihove suprotnosti ne umijemo to činiti, kako nam je pokazalo prijašnje raspravljanje, nitko od nas ni u čemu ne može vrijediti ništa.

Protarh: Čini se, Sokrate, da je otprilike tako. Lijepo je, do c ista, za pametna čovjeka da zna sve, ali čini mi se da je druga

⁷ Kalija je bio bogati Atenjanin.